

CARLES SALVADOR

ELOGI DEL XIPRER

orC/063

M . C M . X X I X

BIBLIOTECA DE CONTEMPORANIS—I.

ELOGI DEL XIPRER

ES PROPIETAT.
DRETS RESERVATS.

CARLES SALVADOR

ELOGI DEL XIPRER

M . C M . X X I X

EX LIBRIS

ENVIO

*Als meus pares — Ramon, Maria — que
sobris, laboriosos i ben humans modela-
ren el meu corpus i el meu esperit, va-
lencianissims.*

L' AUTOR.

ELOGI DEL XIPRER

«L'espècie humana és singularment uniforme. La majoria dels homes treballen una gran part de temps per viure, i la mica de temps que els resta lliure, els resulta tan carregós que cerquen tots els mitjans possibles per desfer-se'n.»

De «Werther». Goethe.

MEMORANDUM

I

PARAULES

Quasi bé tot el millor de la memòria desapareix restant solsment una niciesa que poder recordar en ser hora oportuna. Divagacions, especulacions, simples «pensaments», i els acudits, i els monòlegs, ço és, els pensaments que han estat llavis endins, difícilment es poden recordar ni en llur intensitat, ni en llur capacitat, ni en número, ni en importància. El millor de nostra vida intel·lectual mor al temps de nàixer. Quánta filosofia s' haurá perdut no més per ésser en-

filada pel carrer, al llit o bé a la taula de menjar asseguts els senyors filòsofs davant un *menú* més o menys exquisit?

Tot ço que suposem general és ben particular nostre. I ara, en pretendre recordar l'estiueig intel·lectiu ens trobem en que per cap banda podem començar a escriure alguna cosa que responga, en veritat de veritat, al que pensarem fent especulacions i divagacions, durant l'espai d'unes hores de tarda a la muntanya, bo i prenent l'escalfor de la soleiada, el baum esquitit de la vegetació serrana i l'aigua freda de fontanelles encisadores; ultra la nostra vagància de perdre el temps per passatemps.

MÉS PARAULES

No obstant, tenim de l'estona tres impresions. Responen als sentits, com a bones impresions rebudes per bons sentits, hábils i destres. Reconstruir els pensaments i el que no ha pogut ésser «pensament»—perquè en tota cosa d'ordre des de la fecundació al neiximent hi és el període de gestació—, ho trobem més que complicat, impossibilitat; per ço pot ser haurem d'inventar-ho de nou.

Així doncs, si als lectors no els sap greu, farem invent d'impensaments, però ajustant-nos debó debó a les impresions que reberem i que per restar gravades sentits endins de la nostra carn, àmfora de terrissa amable i animada, podem ara oferir-les ben anotades, conforme ens les dicta la memòria.

CALENDARI: DIA, 29

Cel blau. Ens atrau les parets del Calvari, blanquejades de poc. Molsa, força molsa. Un senderó sorrenc, rectilini, fina al mig la porta del cementeri. Xiprers. Hi han dues rengleres de xiprers. També dues rengleres de casetes de calvari. Cascuna senyala el cel amb la punta de piràmide, de teules més blaves que el cel.

La catifa, i direm precisant millor, les dues catifes de molsa són guarnides per multitud de margaridetes. Tots saben com són aquestes flors: un botó d'or voltat d'ales blanquesimes.

El sol de la tarda ompli el Calvari de retallades ombres.

Silenci. El silenci suficient per oir el monocorde de les cigales i el brigit dels llacs de blat onejats pel ventijol.

Nota vilatana:

«Per entrar al Cementeri
pel Calvari hem de passar;
sembla fet per a pensar
en la Vida i son misteri.

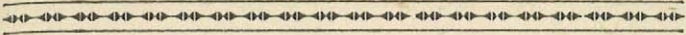
El Calvari és nostra Vida
tota nafres i dissort
i al seu fi guaita la Mort
tota sola i presentida.

Hi ha al Calvari antics afanys:
els xiprers que al cel s'arboren
verds i rectes, anys i anys.

Més endins tan sols els ossos
i les corques que laboren
i la pols dels nostres cossos.»

Versos que trobarem anotats en la paret vora la porta i que indiquen un passa-volant neguitós o un clergue inspirat de Kempis rondinaire, d'aquesta forana part de la Vila del Maestrat.

Primera Part

LES IDEES I LES IMATGES

I

L' HOME TOMBAT

Ens varem tombar. Desota nostre hi era la catifa verda i humida de la molsa; a les vores del cap pensador, un xiprer i per sobre el corpus, com un mantell necrològic, l'ombra de l'arbre, transparenta i reconfortant.

Ara tenim pensaments raríssims car hi ha una rara diferència entre la qualitat dels pensaments nats en posició horitzontal i els nats en la verticalitat.

Fem una mica de suggestió:

Home és capficat tot un matí; segueix capficat per la tarda i continua aiximateix les primeres hores del vespre. Home, volent, no aplega a pragmatitzar. Rendit, l'home va a jaure. El

pensament actua: discurreix, raona. Dorm. Descansa. I diu al dematí només se lleva:

—Ja me és esclarit el que ahir no acertava. Veritablement, el coixí és un bon conceller.

No; no és el coixí, ni la nit, ni el descans, ni la son. Es la posició; l'horitzontalitat. De passar la nit en vetlla els colzes damunt la taula, el cap entre les mans, i la mirada vagarívola, no es trau res en clar. I si dorgués així, tampoc com no fos una dolor horrible.

El que sap l'importància que té el tombar-se ho fa i troba les coses d'este món, noves o, al menys, troba que haurien d'ésser noves.

I així és com es produïxen noves idees.

El progrés no és altra cosa mes que la cristallització de les noves idees.

II

EL XIPRER

Aquest arbre, aquest xiprer que tenim nosaltres vora del cap pensador, vist des de on som, no sembla xiprer. Ara no sabem on comença ni on acaba. Tronc amunt potser se fique al cel foradant-lo i, encara més, el passe lluint el vèrtex més adalt del cel infinit. Tronc avall potser no termine vora la nostra molera sino que segueixca devallant eternament fins un caos sense termini. Així, aquest xiprer serà exposició, més que símbol, de l'eternitat.

Aquesta idea d'aquesta imatge no es renyida amb la sapiència que diu: la matèria no fina mai.

Aquest arbre, però, es fet de matèria.

Vejau com venim a pensar que el xiprer és etern; és a dir, que la matèria vívida és eterna, contradint la sabiduria que ensenya: tot mor!

Oh, les rares idees que néixen quan Home pren l'horizantalitat!

LA VIDA I LA MORT

Però no capim nosaltres com s'ha deixat dir tantes vegades que el xiprer és símbol de la mort éssent així que amb tanta facilitat havem trobat que més que símbol és exposició de la vida.

La follia dels homes ho haurà pogut fer! Aquesta follia els ha dut a sembrar xiprers vora els cementeris i encara a dintre els tancats. Els que no som alienats deuriem segar els xiprers dels cementeris per llur impròpia localització.

I ara ens acut que en segar-los els matariem i que es veuria contradita la nostra filosofia.

No; no podem. Fora una follia. No obstant sembla de judici.

El sí i el no! Els dilemes eternament! La mort i la vida!

I ací terminariem si no forem audaços.

Posem la qüestió d'altre costat. Nosaltres vivim, clar és!, perquè pensem. Alguna cosa ens anima: l'ànima. Aquest ésser que ens anima és soterrat, tancat, dintre la nostra terrissa carnal i ha d'eixir a la Vida en morir-nos. Així, la nostra vida és mort i la nostra mort és Vida. Vida igual mort.

Oh, que rar! Sembla impossible, això!

Però adonem-nos si som posseïts de sofisma per traure-nos la malura.

No sé si podrem per qué, ail, quina son ens pren. Tenim els ulls carregats... El cervell deixa poc a poc de pensar. Amb prou feines si el tacte, si l'oïda rep sensacions. Dormirem aviat, malgrat els nostres esforços per restar desperts i controlar si les nostres idees paradoxals son vernitzades de dolenteries filosòfiques.

No podem més i els ulls s'acluquen. Una lassitud domina els muscles i se desvaneixen les idees i les imatges...

Son, son, son...

Veritablement som dormits.

LA SON I EL SOMNI

La vida podr a ésser la mort però la son que és part necessària de la vida—amb el perm s dels savis alemanys—, té el caire de la mort i dubtem si no ho és, en efecte.

No pot ésser la vida car dormim com som no res sabem dels cops del cor, ni del to del nostre respir tranquil lissim. Ara mateix que taquen la blavor del cel aqueixos dos corbs de volada pausa, i que la seva trajectòria dividix en dues parts el nostre cos estirat, no hi ha gens d'adonaci o i ens sap greu perque guardavem fa temps una salutació amable al senyor corb, en cas de guaitar-lo, ja que és comfrare en la civilitzada afició de gustar la carn morta. I ni sabem de les pessigolles que fa la ruera de formigues brunes que passeja la nostra faç buscant potser un cau per criar; ni tenim esment del tab a brunzidor que musiqueja vora l'orella dreta posant en perill la continuïtat de la son.

Som tan afora del món que talment semblen en el paradís de la mort.

Els cinc sentits corporals vaquen; i es compren que un se isme ampul s, un automòbil passant-nos de part a part o un primer toc de l'hora del Judici valljosafat podrien fer-nos el retorn a la vida. A més, ni un pensament, ni un moviment, no res que indique que existim descobrix la nostra vitalitat.

Es de suposar, i així seria segurament, que si un camperol

cor magnànim, imaginació destra, asomés els nassos per dalt la tàpia i vegés cóm som a l'ombra del xiprer, tirat bocaenlaire, creuria de bona fe que hi és un suicida vora el cementeri per no donar massa feina als soterradors en trasbalsar-nos de l'Hostal a la casa necrológica.

Rònegament seriem capaços d'assegurar que no som mort si tinguessim un somni car és confirmat que ningun mort gaudeix la felicitat de somniar ni coses velles ni novelles.

Ço ja ens posaria contents; primera: per saber que vivim; segona: per traure-nos de davant el sofisma que entela l'intel·lecte.

Si poguessim somniar! Bah! Ni cal intentar-ho. I és que de bo de veres havem mort.

SOMNI DE L'ENTERRO

1.

Certament i desgraciada som mort. Ho ha manifestat amb un crit d'horror la Blaieta, la filla de l'hostalera que ens portava al Calvari, com ja li teniem dit, la ampolla de la llet, el vas de cristall i el paper de mostatxons. Després de l'ai! de consuetud ha obert les mans deixant caure inconscientment la bekena al nostre costat; alhora se li ha desfet el pentinat descabellant-se-li per l'espatlla com una cascada aurífica i sinuosa; i portant-se les mans a la cara s'ha fet lluny amb plor i cridòria.

Ho ha manifestat després un vol de xicalla que ha vingut al Calvari per traure un niu de cadernereres que és penjat al branquilló d'un xiprer. No ha fet llàgrimes però ha caigut a la nostra vora un vol de pedres tot i revolucionant la pau del lloc amb les paraules esfereïdores següents:

—A l'home del llibre que s'ha mort!—A l'home del llibre!
Pedra! Pedra!

I eren tantes les pedres alades que novament el sol podia oscuir-se.

No res tenim de tirar en cara als petits discòbolos de Vila perquè no podem fer valdre els drets a ésser mort com els morts. Solsment s'agraeix la manca de destresa ja que no han encertat el rellotge d'or que a la butxaca de l'ermilla fa els seus

ténues sostracs restant encara apte per a un estimat i vulgar record de família.

Ha certificat aiximateix la defunció un pobre home que, sostenint una vara sota l'aixel·la i plegant un cigarret tot i fent força amb la punta de la barba al més alt del seu pit, menava una dotzena de cabres desitjoses de la molsa d'aquest verger i de l'herbei que amb grassosa ufana verdeja el Cementeri. Anava a entrar l'home però en veure la mort va girar veles i cabres, rondinant interjeccions baixes de veu i de moral, allunyant-se de nosaltres i de las declaracions al jutjat de pau de la municipalitat muntanyenca.

2.

La nostra faç ha esgrogueït com la cera envellida; i s'ha estirat. La carn s'ha posat freda.

Als llavis quiets, s'ha adormit una ganyota que ha pujat de l'estòmec. Les puntes dels peus s'han separat buscant la terra.

Dels nassos ha eixit un cuc fosforescent que transformant-se en gaia papallona ha remuntat els aires.

A la nostra dreta hi ha una dalla la punta de la qual és sangonosa; i una olla de terrissa hel·lénica que manté vibrants i fresques dues gotes de la nostra sang.

Al coll i al mateix punt on és botonada la camisa, hi és un foradet que s'enfila carn endins. Les meninxs han transformat

la seua pastosa matèria en un doll d'aigua dolça per la que neden en promiscuada joia un estol de bestioletes assessines.

El cor és una corda de cronometre que té trencada una espira.

El líquid sinovial s'ha evaporat de les juntes i els tornets s'han descaragolat.

A una branca del xiprer s'ha posat un mussol que fa girar els propis ulls amb rapidesa, que exten les ales com un doser i que del bec deixa caure paperetes de color on van impreses paraules d'òbit en ritme de versos ultraistes.

El sol s'ha congestionat de dolor i ha baixat la faç per no esguardar l'escena.

.....

3.

Ha vingut un doctor; porta a les mans, per fer l'inquisició mèdica, les eines d'un picapedrer: el martell i l'escapre. És acompanyat del «sereno» «aquell qui canta amb veu prima i exquisida la llangor de les hores vilatanes de la nit»; i l'home que fa justícia als veïns ha comparegut aiximateix com a testimoni de vista.

El doctor sens pendre el pols a dit:

—Se li ha trencat la corda, ja es veu.

I posant l'escapre al frontal ha fet saltar la tapa del cervell. Els tres homes s'agenollen, alhora, per veure millor.

Doctor.—Té el cervell mig buid.

Jutje.—I aixó?

Doctor.—Li l'ha rosegat el cuc de les preocupacions. Eixe cuc en morir l'home surt pels nassos i es transforma en papallona.

Segueix l'inquisició.

«*Sereno*».—Oh, quantes formigues!

Doctor.—No són formigues, Quiquet.

Jutje.—Puix ho semblen. Qué són?

Doctor.—Idees. Li han aigualit les meninxs.

«*Sereno*».—Oh, quines idees més fosques!

Doctor posa l'escapre a la tapa del pit i a colps de martell fa saltar les costelles.

Doctor.—Aqui tenim el cor. Té la corda trencada; comprovació de que la ciència es infalible.

Jutje.—I aixó no es pot apanyar?

Doctor.—Ja ho veurem a casa. Quiquet, posa't el cor a la faixa.

«*Sereno*».—Aquesta corda és de ferro?

Doctor.—Suposo que aquesta és d'acer. Qui té d'acer la corda del cor és qui més anys pot viure. Però no hi ha que fer-la treballar massa; pot rompre's.

Jutje.—Com aquest pobre home. Sempre anava llegint. Quiquet, ja veus a qué porten els diaris i els llibres.

«*Sereno*».—No som res, no som res!

Finida l'inquisició han vingut una munió de dones i de infants. Ens amortallen bolcant-nos amb el mantell necrològic de

l'ombra del xiprer. Començat l'enterro ploren tots i oïm clarament la veu de la Blaieta, angoixada i escanyida:

—Pobre senyor! En tan bon home com era!

En aplegar al Cementeri hom cava una fossa i sobtadament ens deixen caure al seu fons, com cau a terra una fruita madura quan s' amolla de l' arbre.

I al colp tètric i ressonant, despertem conformadissims del passat.

LA REALITAT I ELS DUBTES

Si bé hem despertat del somni que desitjarem, no hem obert els ulls a la claror del dia; ha estat suficient obrir-los a la raó.

El cor batega i el respir pot comptar-se; els muscles fan tensió i una formigor ens corre per la cara. La corbata ens apreta el coll una mica massa.

S'ou clarament la xerradissa dels ocells i la música monocorde de les cigales.

Ens assabentem de bell nou que som al Calvari tombats sobre la molsa passant el temps intel·lectualment, que és com es passa sense perdre'l.

Ara tenim ja idees clares del que hem pensat, encara que no encertariem a manifestar-les congruentment.

Havem pensat que quan dormim també vivim i que la mort no és la vida.

Però sentim la punyida del tedi. Després de la son i del somniar ens sap greu alçar un braç, doblegar una cama, obrir les parpelles i fins enflar uns judicis metafísics en ajut del bastiment de la nostra tesi.

Restem així una estona que ens será tan bó com és dolça. Ara el cos és laç. Obrim els ulls i els tornem a tancar com si obressim i tanquessim les ventalles d'un balcó.

Ah!, és de creure que no som solitaris al Calvari. Ens ha semblat veure que hi és una persona un xic apartada.

Quí serà? Bah! Una al·lucinació, un altre somni, un d'aquells somnis que els esperits simples en diuen de desperts.

I si fos realment una persona?

No ens amoïnem! Adonem-nos poc a poc del qué ens volta. Una imatge, una bella imatge potser ens fassa companya i no és convenient fer-la desaparèixer per la nostra incontinència.

Poc a poquet... Així... Els ulls s'obrin poc a poquet i es guaiten les coses sense fer sorolls...

Segona Part

L' ART I L' AMOR

I

EINES

En badar una mica els ulls hem vist una caixa de pintura oberta boca al cel. Al costat, un gerro contenint un pom de pinzells com unes fletxes dintre un buirac. I els peus oberts i formats d' un cavallet de pintor. En creure que a la catifa hi serien els símbols de la mort i trobar les eines de l' art hem tingut un traspals cordial i joiós. Ço ens ha obligat a obrir més els ulls i encara a decantar el cap vers la dreta per veure millor.

I hem tingut un altre joiós traspals: no és cavallet de pintor que tot just és de pintora car una dama és asseguda front la bastida que sosté un llenç.

Una dama que observa i dibuixa l' home tombat. Una dama rossa, vestida de blanc, calçada de blanc i que dibuixa al car-

bó damunt un llenç de pintar a l'oli. Els ulls d'ella han vist els nostres ulls oberts i ella no ha fet cap moviment d'estranyesa. Ella ha continuat el dibuix. Després ha vist el nostre somriure saludant-la i no l'ha respost, ni l'ha estranyat.

Naturalment, són coses aquestes que les deuria d'esperar: que despertés l'home tombat; que obrigués els ulls i que saludés amb un somrius a la dama bella, a una dama artista, sentimental pel lloc escullit per «fer paisatge», a una dama habituada al tracte humà dels homes.

—Déu us guard—diem.

—Déu us guard—ens respon.

La dama podrà continuar el dibuix però ja li hem oït la veu fresca i timbrada. Al descloure els llavis per fer la mitja rialla ha mostrat les dents que si fossim poetes i cursis diríem que semblen dues rengleres de perles. Ens guardarem prou de dir-ho per no involucrar les perles i les dents d'una damisela. La veu d'ella és ben bé d'una damisela, no?

Si bé no som cursi som galant. Perxó li direm coses per fer-li obrir la boca novament. I li direm una facècia per aquell «snobisme» que ara tenen les facècies.

—Me permetreu, senyoreta, que us diga una cosa interessant. Sembla que m'esteu dibuixant juntament amb el paisatge.

—Així és.

—Haureu observat, senyoreta, com jo vinc servint-vos de model.

—I tant.

La damisela riu bondadosament amb el paisatge.

Prenim coll.

—I vós no sabeu que els models o bé es contracten o bé en donen de permís per ésser-ho?

—Dispenseu, senyor. A vora d' un Cementeri i tombat, m' havieu semblat mort. Després he pensat que algú us hauria llançat com cosa inútil, o bé que ereu caigut del xiprer com una branca esgallada i seca o bé com una nou.

—Qué esteu dient?

—La veritat, senyor. Davant una cosa morta o bé sense valor o bé abandonada no me s' ha acudit gastar diners ni paraules.

—Podeu creure que us trobo genial.

—No, no! Ereu a la má i us he pres. Per model, entenga-ho bé, senyor!

—Doncs protesto i us denunciaré per...

Abans de terminar la facècia esclafirem tots dos a riure.

Creguerem tindre feta amistat. Ens aixecarem alhora, anarem a l' encontre, i amablement, encaixarem les mans.

L' ARTISTA

Buscant solitud lluny de Ciutat, l'artista s'havia deturat a Vila. Estava uns dies només i la família amiga que l'estatjava li feia enyorar la solitud. Que un dinar a la caseta de la vinya; que una visita matinal al jardí i una altra tardoral; que un berenar a la Font; que unes visites provincianes de noies de Vila de les que aprenen brodat i piano i deporten el *tennis* a l'era de la masia. La solitud no apareixia per cap banda i l'artista començava de renegar de la muntanya i dels paisatges inconeguts.

Heus ací que una tarda es fa escápola de l'amigable hostel, pren les eines de pintar i es dirigeix al Cementeri sota l'ardor de l'incomensurable solitud. I ens troba!

L'artista té la desgràcia de trobar algú allà on va.

—Aqueixa dissort és raonable. Esteu al món.

—Clar! Soc al món! Qui gosaria contradir-vos? Em plau pensar que fóra del món es podrà viure a plaer.

—Potser allavors busqueu la companyia. La solitud ha d'avorrir-vos.

—Qué sou pensador i voleu amargar-me l'estona amb vostres filosofies?

—No, senyoreta. Soc raonable com ho és el que us passa buscant solitud.

—I qué creieu és la solitud?

—Es fàcil de dir: la companyia del nostre propi pensament. O dit amb més èmfasi: ésser bolcat de pensament propi.

—O d' altre.

—No; el caragol només és sol quan es fica dintre el seu estuig.

—Però el pensament no és una closca de caragol.

—Devegades més dur i tot. Jo voldria convencer-vos que és impossible haure completa solitud i vós resistiu a creure-ho com una closca de caragol resesteix la claror del dia.

—Fa mal aqueixa comparança.

—Vés... ja veureu algun dia com tinc bastant raó.

DE LA NOVETAT EN L' ART

Va contar l' artista el que sofreixen els artistes per apareixer originals. Ella també feu contalla dels propis sofriments. Era un turment, un neguiteig constant ja que no posseïa un estil personal que triara les seves obres de les obres d' altres pictòrics. Devia acudir a tècniques noves i a temes nous. I ella que havia pintat interiors i flors i animalons casolans, tenia fastiguetjat el seu públic. Ara, buscava la llum del dia a cel obert per obtenir novetats.

—I caeu novament en el sentimentalisme. Vós teniu creats una tècnica i un estil propis sense adonar-vos-en. No us cal el renovellament. Seguiu axí fins la mort. Si fins avui hau pintat gats i gàvies amb passarells, el pintar xiprers i cementeris no us renovarà.

—I la llum?

—I els vostres ulls que no la veuen?

—Ja es compren que no sou esteta!

—Bah! Si ahir pintaveu unes «roses desfullades» i avuf pin-teu un home tombat sota un xiprer, quí ha de creure en els vostres temes nous? A més, patiu un erro greu: el creure i, de bona fe, que el xiprer és tema necrològic. Per qué barregeu assumptes tan distanciat com la tomba i el xiprer? No, no! Deixeu el xiprer tranquil. Ell no és símbol de la Mort!

—Si busqueu temes nous somnieu, abans, diverses vegades. Provoqueu el somni i, en habituar-vos, fins somniareu desperta, com diu el vulgus... i jo. No us inquiete el veure aleshores totes les coses del món al revés. Quan més del revés les vegeu, més original anireu éssent. I fins tindreu deixebles; i el dia que tindreu deixebles serà el més gran de la vostra carrera. Penseu en l'història de l'art i capireu còm han estat creades les grans escoles. Capgirant el que existia aleshores, no? Mès o menys, capgirant-ho. Pinteu al vostre antull qualsevol cosa sense trasa i doneu-li un nom. Per exemple: *Art Biològica*. No temeu. Jo us dono paraula d'enraonar-ho per medi de conferències, clar és, *biològiques*, perquè hi ha paraules per enraonar-ho tot. I fins escriuré un llibre intitulat «Introducció a la filosofia de l'Art Biològica». Ni vós ni jo sabrem, segurament, qué és açó, ni com és, ni qué procura. Però vós i jo serem *biològics* i, potser, celebrats. Ve 't ací una originalitat!

—Però tal cosa seria contra el nostre criteri de l'Art.

—Doncs així, deixem córrer la vostra renovació pictòrica i continueu amb els vostres gats i les vostres catifes de saló.

—Demés, jo no somnio mai.

—Puix ara us dic que 'm trobo perdut perquè no podré enraonar l'*Art Biològica* ni fer cap «Introducció» a cap teoria esteto-filosòfica novella.

ON APAREIX L' AMOR

- Voleu un tema nou? L' Amor.
- Senyor! Senyor! Senyor!
- Sense extranyesa; l' Amor, tema nou.
- Uns coloms? Un pom de flors de tarongina? Un còr traspassat per una fletxa?
- Ja es veu que no sou original. Un xiprer!
- Aixó ja és burla. Teniu massa mania per el xiprer.
- No hi ha burla. Ignoreu que ja fa estona vinc fent un elogi d' aquest arbre.
- Però, senyor, còm el fer reaparèixer el tema del' amor amb un caire de novetat?
- Ja és dit: amb la pintura d' un xiprer.
- El xiprer símbol de l' amor?
- Si. Car l' Amor no es l' amor. Car l' amor és Sensualisme.
- No us comprenc amb aqueix joc de paraules.

SEGUEIX L' AMOR

—Perqué sovint es diu Amor a Sensualisme.

Es un concepte d' aberració antiquíssim. L' exaltació venusina, el culte a la deesa mare de l' amor que té en la Grècia una llàntia en cada cor encesa, passa als pobles que depenen de la cultura hel·lènica i és Roma qui l' escampa per la Mediterrània mar d' ací d' allà on els grecs no la tenien sembrada.

«Oh Venus, mare de l' Amor!»

De l' Amor? Venus és el Sensualisme.

Amor és producte anímic, de procedència divina; Sensualisme es producte carnal. Amor és raó; Sensualisme és instint. Amor és un; Sensualisme és vari: vari com els sentits.

Estimem la dona com estimem la fruita; per el plaer que la beutat, la saborositat ens proporciona.

Estimem els fills com estimem la Pàtria; tant si ens advé glòria com mal per les seues causes.

Ço és estimar amb Amor; alló és estimar amb Sensualisme.

La filosofia del nostre instint ha procurat enbolcallar la mínima bellesa del Sensualisme amb les teles de màxima beutat que Amor ens proporciona. I l' humanitat, creadora de l' enginy, l' accepta i ve 't ací un altre concepte capgirat que tantes orelles desitgen oïr per cobrir les passions nodridores adés i ara del cor i de l' intel·lecte.

EL PERDRE EL TEMPS

—No comparteixo aquestes opinions que per altre costat son ben personals i que poden ésser ben bé equivocades i, si més no, tendencioses.

—Bah! Tan s'hi val, amiga meva. A més a més una artista de la pintura com vós que teniu els sensoris ben desplegats no és extrany caiga en l'error paradoxal de quasi tot hom. Vós, de tant d'estimar l'art pictòrica pels ulls, podeu declarar que l'estimeu amb tota l'ànima.

—I tant, clar és, que l'estimo. Encara que el sol es pongués per sempre més als meus ulls, igual l'estimaria la pintura.

—Però no voleu afegir que l'estimariu pel record que els sensoris són hàbils de reproduir.

—Senyor, ja veig que esteu de mofa. Aixó és perdre el temps. Parlem d'altres coses.

—Perdre el temps! I no trobeu que perdre 'l és el millor que hi ha per fer feina? Divagar, vagar, enllestir teories, enderrocar-les, tot ço que es fa per passar l'estona, fins el parlar en va, potser siga l'únic camí sortós per guanyar el temps.

—Ai, ai, ai! No's trabuqueu, senyor; no digau nicieses. Deixeu aquestes coses per a la taula de café. Me poso a pintar... dispenseu... me poso a pintar!

—Us tinc altre camí ben agafada. Sou a Vila per descansar de la feina del vostre estudi encristallat; us proposeu, com

molts altres humans, carregar-vos de treball per passar el temps. Abandoneu els pinzells, amiga. Perga 'm tots dos la tarda en intenció de cobrar-la. Escolteu unes paraules sobre el xiprer, que ell ens farà veure ço que en la vida té caires dignes de parar esment, passavolant si voleu, però més interessants que fer l'apunt d'un home tombat sobre la molsa d'un Calvari.

—Sou tenaç com un vell propagandista.

—Permetau, senyora, que us regracie la frase amb uns somris de cordial bonhomia.

Tercera Part

ELOGI DEL XIPRER

I.

LLEGENDES

1

Un dia el món no era món però a la setmana justa ja era, i guarnit de llum, d'astres, de cel i firmament, de plantes i animals, i fins d'amor i sensualisme.

Era un dia que pare Adam va sentir pròxima la seua fi. I així com els arbres abans de morir fruiten força per aconseguir succeció, així l'home per la seva naturalesa vulgué deixar rastre de la maravellosa fecunditat humana. I pregá al seu fill que anés al Paradís, on no tots hi podien entrar, perquè li portés una poma d'or. Mes el fill li presentá no la fruita desitjada sinó el bastó amb el qual l'angel l'havia expulsat del jardí on va sojornar mentre fon estoic a la manera com segles després aconsellava Séneca des de els llibres.

Adam no s' ir , però trencant la branca en tres trossos comença de fer geometria formant amb ells tres cercles per coronar-se. Després es tomb  cara al cel pausadament i magesuosa.

I llavors morí.

Mor  estoicament com un filosof sabedor que el traspàs no és més que la porta de la Vida.

En morir Adam, brostaren els trossos del bast  i l' un fon un cedre, i l' altre una olivera, i el tercer un xiprer.

El dia de la primera mort beata i l rica la naturalesa cant  una triple, bella estrofa al conjur de l' arbre tres vegades benaventurat:

Per el cedre que és l' arbre fort com el Creador, que engendra perpetuament.

Per l' olivera que és simbol de la pau, a l' ombra de la qual creixen i progressen les ciutats i les generacions.

Per el xiprer.

Aixi, el xiprer  s nat en commemoració del jorn en que Adam pass  de la mort a la Vida.

No pot representar la mort car el brostar aquest arbre ha d' ésser en memòria del més important. I en deixar Adam d' ésser Adam, la seva existència terrenal  s d' un caire secundari.

2.

Es si més no d' una infantilitat extremada el creure que dins d' una nou de xiprer hi ha reproduïda exactament la faç d' una calavera.  o diuen veure-ho els infants quan trenquen una d' aquestes nous.

L'imaginació dels infants! L'imaginació dels esperits poe-
tes! Quí s'atreveria a dir que té semblança de certitut una cosa
imaginada per un poeta o per un infant si no va avalada per
l'imaginació d'altres personalitats d'un més assenyat cri-
teri?

A més, aquesta creència de la calavera dins les nous de xi-
prer té un camp ben reduït i no ho poden sentir dir diverses
respectabilitats humanes.

Una altra d'aquestes aberracions nades de l'imaginació ha
fet córrer prou a pas llarg la llegenda indiana del Penjab:

Hir era desesperada d'amor pel aimant desaparegut, i deam-
bulava pel bosc esguardant les flors; i en les flors trobava l'alé
de vida per el qual s'animava el seu cor ferit de dol. Aci i en-
llá creia veure la faç del seu adorat; si esguardava una nadala
feia extrems perquè havia trobat els ulls per els quals es cor-
fonia; en les roses camperoles hi veia la color dels vestits i la
olor del corpus perfumat i exquisid que estimava; en les espi-
nes contemplava les celles finíssimes... I en trobar un xiprer
s'abraçava a ell com si realment fos el cos del seu amant i ex-
clamava les seves més tendres paraules de passió i inflava
la seua amor inacabable. La formosa Hir, vagarívola pel bosc,
sostenia ampulosament de verba i de plor que el xiprer no era
sinò el seu adorat desaparegut que ella tan cercava com esti-
mava.

Si els hindus poden creure tal disbarat no ho creurien els
espanyols andalusos que més trastocada tinguen l'imagina-
ció. Digau a una gitana de Sevilla que aquell xiprer de vora la
tàpia és el seu marit que morí a pressó i en veritat de veritat no
us ho creurá.

Adam no s' irà, però trencant la branca en tres trossos començà de fer geometria formant amb ells tres cercles per coronar-se. Després es tombà cara al cel pausadament i magestuosa.

I llavors morí.

Morí estoicament com un filosof sabedor que el traspàs no és més que la porta de la Vida.

En morir Adam, brostaren els trossos del bastó i l' un fon un cedre, i l' altre una olivera, i el tercer un xiprer.

El dia de la primera mort beata i lírica la naturalesa cantà una triple, bella estrofa al conjur de l' arbre tres vegades benaventurat:

Per el cedre que és l' arbre fort com el Creador, que engendra perpetuament.

Per l' olivera que és símbol de la pau, a l' ombra de la qual creïxen i progressen les ciutats i les generacions.

Per el xiprer.

Així, el xiprer és nat en commemoració del jorn en que Adam passà de la mort a la Vida.

No pot representar la mort car el brostar aquest arbre ha d' ésser en memòria del més important. I en deixar Adam d' ésser Adam, la seva existència terrenal és d' un caire secundari.

2.

Es si més no d' una infantilitat extremada el creure que dins d' una nou de xiprer hi ha reproduïda exactament la faç d' una calavera. Ço diuen veure-ho els infants quan trenquen una d' aquestes nous.

L'imaginació dels infants! L'imaginació dels esperits poetes! Quí s'atreviria a dir que té semblança de certitut una cosa imaginada per un poeta o per un infant si no va avalada per l'imaginació d'altres personalitats d'un més assenyat criteri?

A més, aquesta creència de la calavera dins les nous de xiprer té un camp ben reduït i no ho poden sentir dir diverses respectabilitats humanes.

Una altra d'aquestes aberracions nades de l'imaginació ha fet córrer prou a pas llarg la llegenda indiana del Penjab:

Hir era desesperada d'amor pel aimant desaparegut, i deambulava pel bosc esguardant les flors; i en les flors trobava l'alé de vida per el qual s'animava el seu cor ferit de dol. Ací i enllá creia veure la faç del seu adorat; si esguardava una nadala feia extrems perquè havia trobat els ulls per els quals es corfonia; en les roses camperoles hi veia la color dels vestits i la olor del corpus perfumat i exquisid que estimava; en les espines contemplava les celles finfssimes... I en trobar un xiprer s'abraçava a ell com si realment fos el cos del seu amant i exclamava les seves més tendres paraules de passió i inflavava la seua amor inacabable. La formosa Hir, vagarivola pel bosc, sostenia ampulosament de verba i de plor que el xiprer no era sinò el seu adorat desaparegut que ella tan cercava com estimava.

Si els hindus poden creure tal disbarat no ho creurien els espanyols andalusos que més trastocada tinguen l'imaginació. Digau a una gitana de Sevilla que aquell xiprer de vora la tàpia és el seu marit que morí a pressó i en veritat de veritat no us ho creurá.

I farà bé. Mes nosaltres no podem ésser hindus ni per les creències ni per les llegendes i podem creure en el bon fat del xiprer.

3.

Veja 'm el que es diu al llibre segon de l'Eneida:

«Poseu esment a ço que us dic, vosaltres,
servents meus, i fixeu-ho en la memòria;
Eixint de la ciutat, és una altura
i un temple vell de la deserta Ceres,
i prop del temple, molt antic de dies,
un xiprer venerat en molts de segles
per la religió dels patriarques.
Aqui ens ajuntarem de parts diverses.
Mon pare, tu, pren amb ta mà les coses
consagrades als déus i els penats patris;
perqué jo, eixint de tan cruenta guerra
i mortaldat recent, som de tocar-ho
prohibit fins a tant que en aigua viva
m' hagi purificat.»

Es Eneas qui conta a Dido l'irreparable pèrdua de Troia. Seguint el parlament conta com desapareix dins l'ombra la seva muller Creüsa i com retorna a Troia per tal de fer-la vindre amb ell.

«Creïsa!» en va vociferant, i una
i altra vegada repetint: «—Creïsa!!»

La troba a la fi romanent atónit davant l'imatge de la mu-
ller la qual li parla per aconhortar-lo. Després ella es fon i
Eneas plorós es queda.

«Tres vegades volia circundar-li
el coll amb l'abraçada, i tres vegades
estreta en va, d'entre mes mans fugia
consemblant a les aures volanderes
i al somni fugitiu.»

Retorna, puix, Eneas, a la muntanya salvadora. Hi troba
una «multitud miserable qui de totes parts s'aplegava» i quan
el dia es feia clar pren son pare i el viarany.

Deixa que faci el teu elogi, oh bon xiprer caritatiu que lluïes
com un far ta esbelta altitud i fores guia dels troians fugitius
que de la mort es feren escápols i al pujol del temple de Ceres
davant la porta guaitaves els caminals per on frescaren homes
i dones que feien congregació vora tu, oh bon xiprer signe de
llibertat i de vida, portats per l'exili.

4.

Diga 'm ara l'antiga creència mexicana.

Es en els nostres dies quan hom ha vist que dels xiprers

dels boscos mexicans, xiprers milenaris, anteriors a la troballa d'aquestes terres, en penjaven teles, cintes, dents, cabelleres i altres ornamentacions. Els viatgers sospiten que els tals arbres no poden florir, per ells només, aquestes despulles humanes. Fan bé els viatgers, sobre tot si són anglesos. Els xiprers, com els murs de les nostres ermites i els cambrils de les nostres esglésies no donen ulls de terrissa, ni pits de cera, ni cabelleres untoses, ni crosses humils.

Allà a Mèxic com ací a casa nostra són coses aqueixes que les posen els creients i se'n diuen *ex-vots*.

Però heus ací una senyal importantíssima. Els *ex-vots* no els trobareu mai a un *cabaret*, com que no és adequat, sinó a un lloc religiós. I aiximateix és de notar que aquells *ex-vots* no es troben a un cocoter sinó a l'arbre del qual fem el seu elogi, prudent i necessari.

Les aportacions que fan els indígenes mexicans al xiprer milenari no poden ésser per remerciar als fets les adversitats de la vida, adhuc la vida nova dels conqueridors espanyols. Nosaltres, ben pesat i ben mediat, ho creiem així amb la dispensa dels entusiastes ibero-americanos. Aquelles persones penjaràn a un branquilló una trena guarnida de flors bosqueroles, a més de que els abellirà de fer-ho així, per donar gràcies als sudé per la bona sortida d'una febre; com ací es penja d'un clau de ganxo a una esglesiola muntanyenca un cor serós guarnit per una llaçada de seda rossa donant gràcies a un benaventurat celestial per la curació d'una pulmonia o per una altra menys poètica enfermetat.

Vejau com a Mèxic el xiprer no simbolitza la mort, com ací

no és el comunisme, posem per ideal polític, el símbol dels enterraments, encara que ho sembla.

5

Plau-nos manifestar també diverses creències que en conjunt poden ésser una bella parrafada.

A Creta s'hi troba una cançó folk-lòrica de noces en la qual el nuvi és comparat a un xiprer i ella a un lliri blanc saturat de perfum. Així també en els contes orientals aquest arbre representa el jove enamorat ple de salut i d'arborament. Una jove d'una cançó russa declara un somni extravagant: ha vist un xiprer; i el seu amo que l'escolta, diu patriarcalment que ha somniat en el seu amant. En aquest mateix poètic país es fa tan resistent l'admissió del xiprer com a símbol de la mort que devagades dels cossos dels estimats que són a les tombes sepulcralcs nàixen espontàniament els xiprers reprenent la vida que ja havia finit. I a Grècia entre les plantes dedicades a Hécate, mare i mestressa de Medea i Circe, es troba el xiprer que ho seria precisament per la bonesa i la virtut en les curacions que la medicina hauria comprovat en les branques i en les fulles del nostre arbre elogiat. Als pobles antics de la Pèrsia és el xiprer qui elevat al cel la seua punta cònica simbolitza, entre els vegetals, el Foc generador. Es Zaratustra qui va posar-lo en la terra; i aquelles passades generacions el veneraren a la porta dels temples on s'adorava el Foc, i al pati del palau de reialeses per embellir el paisatge i encara al bellmig dels jar-

dins d' esbarjo per tant com representava melanconiosament el record del Paradis perdut. L' Orient antic és ple de poesia vital per mor del xiprer. De l' Asia advé a la Mediterrània mar, deturant-se a una illa que pren el seu nom dels boscos de xiprers: Xipre, la dolça, qui té una deesa terrenal, Beroth, que segons dita de qui suposa saber-ho, en llengua fenícia significa xiprer; i passa a la Grècia on l' estimen perquè representa l' immortalitat; és arbre sacratíssim a l' ombra del qual eleven temples i estàtues de l' Apol·lo, Hermes i Rhea. El ceptre de Júpiter i la fletxa d' Eros són de xiprer, indicant que la vitalitat i l' amor s' unixen en aquestos arbres que, segons la gentil expressió de Teòcrit en una de les seues églogues

«se contén l' himeneu en el seu remoreig».

La visió tristoia del xiprer és dels poetes llatins que l' es campen a tot arreu, fent caure a Cervantes en la tentació de reseguir la negra i fastidiosa llegenda en els seus llibres «La Galatea» i en «El Quixot», aqueix personatge al qual es podria dedicar l' epigrama de López-Picó:

«Ta vida és un desig d' agilitat;
voldria ser gentil i és massa forta.
Ta vida es un desig llarg i callat;
és com l' espectre d' una flama morta».

UNA MICA MÉS DE DIÀLEG

En aplegar ací diu l'artista:

—Senyor; goseu dir unes coses! Per qué reciteu l'epigrama al xiprer de López-Picó? Tot és bo per vós. Traeu material d'ací i d'allà per proseguir la vostra dèria.

—Teniu raó, senyora; però oblideu que estem passant l'estona i que ara el pedantisme ja és reconegut com un mitjà de cultura. Qué voleu dir que ja hem passat prou el temps? M'avinc; i per acabar solsment me resta dir que els catalans també son fàcils a creure que el xiprer és arbre necropolítà. Volem desfer l'equivoc.

—Àmic, sou tenaç de bo de veres.

—Tant se me'n dona que digau aixó com alló. La meua tenacitat fins aplega a dir als valencians que si se estimen prou hauran de reivindicar el xiprer davant la palmera, lassa i sensual. El nostre arbre és ardit, perfecte i espiritual. Ens havem d'aixoplugar en les idees que d'ell nèixen per refer la nostra personalitat mixtificada i en perill d'ensorrar-se del tot. No us interessen, artista, les idees del xiprer?

—Digau el que vulgueu!

—Termino, amiga, termino. Les idees del xiprer són tan gracioses, tan fortes i poètiques, com el perfum que exhalava un senyor nobilíssim mallorquí el qual deixava adivinar la seva presència des de alguns metres de lluny.

—Tant es perfumava?

—Sí, amiga meva. Ell tenia el bon gust de guardar la roba dins d' unes caixes de xiprer i el delicadíssim perfum que despedeix aquesta fusta incorruptible i fina l'acompanyava per tot, i tot ell era ple de xiprerisme en les idees i en les accions.

—M' encanta aquesta anècdota. Us ho dic amb tota la meva franquesa que, realment, ja coneixeu.

—Gràcies. Quasi he complit el meu propòsit. Ara ja que pensar que vós fareu algun elogi del xiprer. Al menys ja li ha-
veu trobat alguna gràcia.

III

IDEES SOBRE EL CON

El xiprer és un con, geomètricament considerat.

Un con té una base que descansa en terra i una cúspide que s'eleva cap al cel i entre una i l'altra hi ha una successió de plans que son cadascú més petit que el pla inferior seu. Es a dir, que el con s'afina talment con l'intel·ligència dels humans neguitosos quan procuren considerar per la filosofia qualsevol qüestió que interesse estudi.

Per altre costat veiem que el con adquireix estabilitat i és bell i és ardit quan descansa damunt la base; o bé volta follament sobre la seva superfície corba i llisa o intenta, vanament, sostindre's per el vèrtex.

El con té en la base la major superfície plana que li és possible; ço és, la màxima materialitat; i així com per ell es puja, va perdent-la fins un punt passat al qual deixa d'ésser con. Diria's que se espiritualitza així com va minvant la seva quantitat de matèria.

Ens plau dir que un con és l'imatge d'un home normal.

Tothom deu procurar ésser com un con car si la nostra vida és material i descansa ran de terra, s'afina cap al cel per l'intel·ligència procurant espiritualitzar els afers de la vida.

Un home sense neguits espirituals, sense vida espiritual és com un con truncat; és un home imperfecte i ell no tindrà idea

de la justícia—producte de l'esperit—ni tindrà idea de Déu, qui és la suma Justícia.

Però així com un con no ho és per la cúspide sola, així l'home no és home normal si no aten la vida material per a sosteniment i equilibri de l'esperit.

Considerem ara com el xiprer, per la seva forma cònica, és l'imatge de la vida.

COMIAT

Estimat lector:

Haveu passat uns dels minuts que us restaven lliures i hem procurat no us foren massa carregosos.

No sé si l' intent ha estat aconseguir.

Vós direu.

Si aquest «Elogi» us ha fastiguejat penseu si havereu tingut fàstic llegint altra cosa o bé no llegint res.

Després de tot té el mateix. La qüestió era passar l'estona per a vós i per a mi i perdre el temps aprofitant-lo.

Sigau ditxós.

Index

	Pàgs.
Anteportada	1
Portada	3
Ex libris	4
Envio.....	5
MEMORANDUM	
I. Paraules	7
II. Més paraules.....	9
III. Calendari: Dia 29.....	10
PRIMERA PART	
<i>Les idees i les imatges</i>	
I. L'home tombat.....	13
II. El xiprer.....	15
III. La vida i la mort	16
IV. La son i el somni.....	18
V. Somni de l'enterro 1	20
» » 2	21
» » 3	22
VI. La realitat i els dubtes.....	25

SEGONA PART

L' art i l' amor

I. Eines	27
II. L' artista	30
III. De la novevat en l' art	32
IV. On apareix l' amor	34
V. Segueix l' amor	35
VI. El perdre el temps	36

TERCERA PART

Elogi del xiprer

I. Llegendes 1	39
» 2	40
» 3	42
» 4	43
» 5	45
II. Una mica més de dialleg	47
III. Idees sobre el con	49
Comiat	51
Index	53
Colofó	55

AQUEST
ELOGI DEL XIPRER
DE CARLES SALVADOR S' ACABÁ
D' EMPREMTAR PEL FILL DE J. ARMENGOT EL
DIA 1 DE GINER DE MCMXXIX, DIA DE
CAP D' ANY, A CURA DE LA
SOCIETAT CASTELLONENCA
DE CULTURA
L X D